

Türklerde Bakır Çalgı Olarak Boru'nun İlk Kullanımı ve Tarihçesi

Pre-use and the History of the Horn as a Brass Instrument in Turks

Bahadır ÇOKAMAY*

ÖZET

Bu çalışmada Türklerin müziği kullanımı bağlamında kurdukları askeri müzik topluluklarında önemli müzikal katkı sağlayan borunun ilk kullanımları ve tarihçesi incelenmiştir. Türklerin bakır çalgı olarak boruyu ilk kullanımları askeri müzik alanında olmuş ve kurulan askeri müzik topluluklarında yerini almıştır. Boru, Orta Asya'dan çeşitli evrimler geçirerek Anadolu'ya gelmiş ve askeri müzik takımlarına girmiş, tematik ve ritmik motifleriyle Türk Askeri Müziğinin oluşmasında katkısı olmuş, özellikle Osmanlı döneminde mehter çalgılarının çaldıkları ezgilere eşlikte birçok Avrupalı besteciye ilham vermiş ve kendisinden sonra gelen bakır çalgıların gelişimine yön göstermiştir. Yapılan araştırma ile Türklerin müziği kullanım amaçlarından biri olan askeri müziğin icrasındaki en önemli çalgılarından olan borunun ilk kullanımları hakkında bilgi vermek ve günümüze kadar olan evrimini nasıl geçirdiği amaçlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Boru, Mehter, Osmanlı/Türk Müzik Kültürü

ABSTRACT

In this study, based on using music of the Turks and contribute to founded in military music ensembles, has been analyzed the musical importance of the horn, its pre-use and the history. As a brass instrument, in Turks, pre-use of the horn was in military music branch and its take place where founded military music ensemble. Horn, after Middle Asia was seen in Anatolia after having different forms of evolution and took its place in military musical teams, had a great role in establishing thematic an rhythmic motive in Turkish military music, especially during the Otoman Empire it inspred the most of the European musicians who were being companies to Mehter and led to the development of brass after itself. According to investigation at the performing of the military music which one of the using music of aims, the horn which is the main instruments give information about pre-use of the horn and until present day how complete of its evolution is aimed.

KEY WORDS

Horn, Mehter, Music Culture of Ottoman/Turk

* Korno Öğ. El. Bando Okullar Komutanlığı, bahadircokamay@hotmail.com

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca müzik sanatı, tarihin akışı içinde duygu ve düşüncelerin anlatımını gösteren bir araç olmuş, her kültürde kendine özgü üslubuyla anlatım yolu aramış ve bulmuştur. Bu anlatım yolunu Türkler, savaş esnasında düşmanın moral ve motivasyonunu bozmak için ve askerlerine savaşma motivasyonu vermek için kullanmışlar, bunu ilk olarak büyük davullardan oluşan takımlarla yapmışlar ardından kös, boru ve zil çalgılarını ekleyerek bulmuşlardır.

Türklerde müziğin varlığı, tarih öncesine dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Müzik, sadece bir eğlence ya da inanç anlayışı gereği kullanılmamış askeri amaçlarda da kullanılarak bir devlet geleneği haline gelmiştir. Orduyla bütünleşmiş müziğin askeri amaçla kullanımı milattan önceki yıllara Orta Asya'ya dayandırılmaktadır.

“İlkçağ medeniyetlerinde askeri musikinin varlığı türlü ikonografik (canlandırma) resimlerle sabittir. Firavunlar Mısır'ının ordusunda, bir nevi kısa borular çalan bölükler bulunduğunu; Sümerlerin iri davullar kullandıklarını biliyoruz... Fakat davul, zurna, boru ve zil gibi aletleri takım halinde kullanan ve bu takımları resmi tören ve ordu da çaldıran ülkenin başlangıçta Orta Asya olduğunu düşündüren tarihi kayıtlar muhtelifdir. Orta Asya'dan getirilme aletlerle milattan iki asır önce böyle bir takımın Çin'de kurulduğunu muasır bir Çin kaynağı haber vermiştir. Askeri Mızıkayı güney ve batıya doğru erkenden yayanlar da Türkistanlılar olmuştur. Orta zamanda Hindistan, Irak, Mısır ve Anadolu'nun saray ve ordularında benzer takımlar kuruldu. Türli kültür münasebetleri askeri mızıkaya göreneğini Endülüs'e kadar yaydı. Haçlı seferlerinden sonra doğu ordu aletlerinin Avrupa askerliği tarafından iktibas edildiği sabittir. Arap Seyyah İbni Batuta, XIV. Asırda dolaştığı kuzey Afrika, Anadolu, Irak, Asya, Kıpçak saray ve ordularında hep davul zurnalı mızıkalara şahit olmuş ve hatta Bizans'ın ücretli Asyahılardan mürekkep muhafız alaylarındaki emsal takımlarından birini dinlemiştir. (Gazimihal 1955:1)

2.METOT

Bu çalışmada, durum tespitine yönelik olmak üzere, tarama yöntemi temel alınarak betimsel yöntem kullanılmıştır.

1. TÜRKLERDE MÜZİĞİN KULLANIMI

Türklerde askeri müziğin ilk belgeleri eski Türk yazıtlarında bulunmuştur. 8. yüzyılda yazılmış olan Orhun yazıtları'nda ve Şine-Usu yazıtında *köbrüğe* ve *tuğ* çalgıları geçmektedir. (Orkun 1936:72) Şine-Usu yazıtında "*üç tuğlu Türk budunıg*" (üç tuğlu Türk kavmi) ve "*tug taşıkır yelme eri*" (tuğ taşıyan karakol eri) şeklinde örnekler vardır. (Orkun 1936:166-182) Tuğ kelimesi kös ve davul, nevbet davulu, mehterhane ve sancak manalarını içine almaktadır. Türklerin Orta Asya'daki Tuğ takımlarının Yırağ (zurna), Borguy, Bur veya Buğ (boru, nefir), Küvrüğ (kös), Tümrük (davul) ve Çeng(zil) çalgı adlı çalgılardan oluştuğu bilinmektedir. (Tuğlacı 1986:3)

Tuğ kelimesi ilk olarak, M.Ö. IV. asırda yaşamış olan ve Türk oldukları tahmin edilen, hanedan dili Türkçe olan Hiung-nu Devletinde görülmektedir. Siyasi ve kültürel ilişkiler aracılığıyla Çin yıllıklarında Hiung-nu dilinde tespit edilen şu kelimeler: *Tanrı, kut, bör,ü il, ordu, tuğ, kılıç* vb Türkçe olup Türk dilinin en eski kelimelerindedir.(Kafesoğlu 2005:59) Çin kaynaklarında M.Ö. II. yüzyılda Türk kağan sarayına gelen Çinli bir general sarayda tuğ takımını dinlemiş, tuğ çalgılarını Çin sarayına götürmüştür. (Mimaroglu 1987:249)

Türk hükümdarlarının hakimiyet göstergesi olarak davul ve sancak kullanmaları usulü Türkler aracılığıyla İslam alemine de yayılmıştır. Türkler kurdukları İslam devletlerinde bu eski geleneği sürdürmüşlerdir. Tuğ ismi tabılhane ve nevbet'e, Osmanlılar zamanında mehterhane'ye dönüşmüş ama asıl gelenek yerinde kalmıştır. (Sanal 1964:2) Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un, Osman Bey'e 1289 yılında bağımsızlık fermanı ile birlikte, hâkimiyet simgesi olan berat, tuğ, bayrak, boru, zil, davul ve nakkare yolladığı bilinmektedir. Mehterin Osmanlılara geçişi bu olayla başlamıştır. (Şahiner 2007:18)

Osmanlı askeri müziği, Osman Gazi zamanında savaşlarda yer almaya başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar yeteri kadar yazılı kaynak olmamasına rağmen Fatih zamanında askeri teşkilatlanmanın ve doğal olarak mehterhanenin de geliştiği görülmüştür.

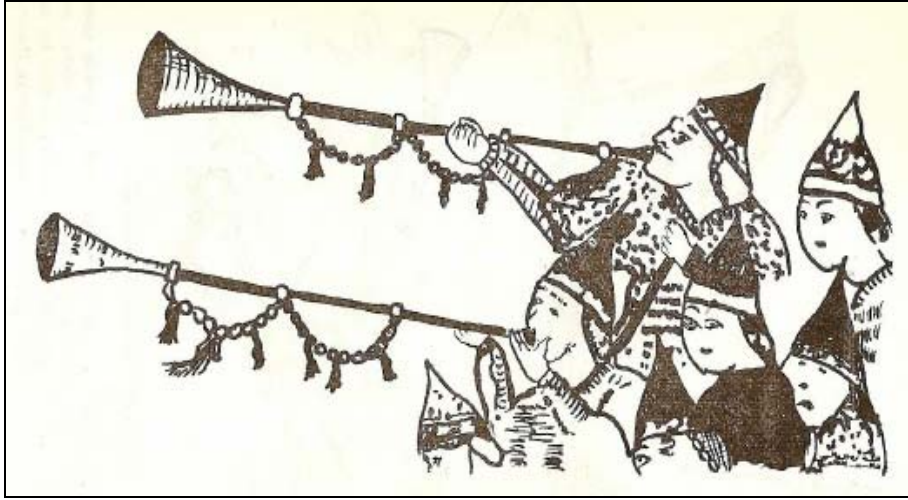
Geleneksel adıyla Mehter takımının çalgıları genel olarak üç başlık altında toplanmıştır:

1. Nefesli Çalgılar
2. Vurmalı Çalgılar
3. Zil ve çingiraklar

2. BORUNUN TARİHÇESİ VE İLK KULLANIMLARI

Nefesli çalgılar grubuna giren boru, eski okunuşuyla *borı* ve *borguy*, ve Arapçadan alınan *nefir* hepsi aynı çalgıdır.(Sanal 1964:69) Eski Türk kültürü çevresinde ve Osmanlı döneminde çok kullanılan bir çalgıdır. Bir bağımsızlık simgesi olan davul, tuğ, kılıç'ın yanında yer almıştır. (Özalp 2000:45)

Boru ve aynı anlamda kullanılan *borguy*, *burgu*, ve *burgaç* kelimelerinin etimolojisi ağaç kabuğundan burularak yapılan düdüklere istinat ettirilme istenmektedir. (Köseihal 1939:5,7,11) Borunun Selçuklu Hükümdarı Alparslan tarafından icat edildiği bazı kaynaklarda yer almaktadır. (Çelebi 1969:643) Türklerin 12. yüzyılda kullandıkları boruya "*nay-i Türki*" dendiği hatta bazı çeşitli muhtelif kayıtlarda "*nefir*" ile aynı çalgı olduğuna dair ipuçları da bulunmaktadır.(Sanal 1964:69)

1.Resim: Düz, uzun ve çift savaş boruları

En eski ve geçerli tüm Türk sözlükleri *borunun* aslen *burgu* olduğunu *burmak*'tan geldiğini söylemektedir. Divan-ı Lügat sözlüğü *burguy* yazmıştır. 14. yüzyıldan Tuhfet-üz- Zekiye *sözlüğünde *borga*, Tuzukat-ı Timur*’da ise *borgu*

* Tuhfet-üz- Zekiye: 1882-1965 yılları arasında yaşamış Türkbilimci Besim Atalay tarafından 1946’da dilimize çevrilmiş Türk dilinin tarihsel dönemleriyle ilgili dil yapıtı.

* Tuzukat-ı Timur: Devleti yönetmek. 14.yüzyılda yaşamış Timur İmparatorluğu hakanı Timur’un kendisinden sonraki nesillere yol göstermek için devletin idaresine dair esasları bir araya getirdiği eser.

veya *boru* yazılmıştır. Abdülkadir Meragi** *burgu* veya *burguç* imlaları ile yazmış, Çağatay sözlüğünde *boru* adıyla geçmektedir. (Köseihal 1939:8)

2.Resim: 1237 tarihli Selçuklu Dönemine ait Katır Köslü Mehter Boruları

Borunun en bilinen Osmanlıca karşılığı *nefir* kelimesidir. Osmanlıcaya Farsçadan geçen (Redhouse 1999, Türkçe Sözlük 2005) bu sözün kimi kaynaklarda "*buk-ül nefir*" biçiminde geçmesi (Clauson 1972) birey, er anlamına gelen Arapça *nefer*'den gelebileceğini düşündürmektedir. Fakat Osmanlıcaya girmiş, *bireyler topluluğu*, *kalabalık* anlamına gelen ikinci bir nefir sözcüğü vardır ki, Arapçadır. (Redhouse 1999) Ögel'e göre *buk-ül nefir* (*buk-al nafir* diye geçer) "*savaş borusu*" anlamına gelmektedir. (Ögel 1987) Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde, bu sebepten dolayı nefirin kökeni Arapça olarak gösterilmiştir. (Ağakay 2005)

Nefir'in Osmanlıca eş anlamlıları yine Farsça'dan giren "*nay-i Türki*" ile Arapça'dan giren "*buk*"tur. Bu çalgının Farsça'da *Türk Düdüğü* olarak anılması, bu çalgıyı Ortadoğu'ya Türklerin getirdiğine işaret etmektedir. Türklerin boruyu bu kelimelerle 12. yüzyılda kullandıkları kaynaklarda mevcut olup (Sanal

** Abdülkadir Meragi: 1360-1435 yılları arasında yaşamış İslam dünyasının müzik alanındaki bestecisi ve bilginidir.

1964:69) aynı bilgilerle ilgili Asım Efendi'nin Burhan-Kaati Tercümesi *** eserinde 587. ve 595. sayfalarında birkaç kayıtle açıklanabilir:

- "Nay-i Türki", Hata ve Hutun Türklerine mensub bir buçuk arşun mikdarı bir borudur. Düdük gibi delikleri vardır ve bir katdır. Başu deve başu gibi münhenidir avazı dünyayı velveleye verir.
- "Nefir" Hasir vezninde ma'ruf borudur ki mehterler çalarlar. Kurrenay'ın küçüğüdür. Nay maddesinden tafsil olundu.
- "Nay... ve buk", manasındadır ki cenkde çalınan borudur. Tucdan olmağla "nay-i ruyin" ve "nay-i ruyine" dahi ederler. Nefir dedikleri budur, hala vü-zera mehterleri dahi çalar.

Boynu eğri olan borulara "nay-i Türki" adı verilmiştir. Eski Türklerde Dede Korkut'a bağlanan destanlarda, savaşılara girilirken çalınan ve davuldan ayrılmayan tek çalgı olarak (*burması altın tuç borular* ifadesiyle) gösterilmektedir. (Kösemihal 1939:8) Bir zamanlar çok önemli olan altın plakalar bile bükülerek boru yapılmıştır. Günümüzde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde halen soyulmuş söğüt kabuğundan bükülerek boru yapılmaktadır. Daha sonra bazı özellikler kazanarak Selçuklu Döneminde sarı bakırdan yapılmış "çifte uzun borular" görülmeye başlanmıştır. (Bunlara "boru-i pirang" denmektedir) Arap dünyasında hac törenlerinde daha kısa olanları kullanılmıştır. Bunlar melodik olmayıp, eşlik amaçlı dem tutarlarmış. Bu sebeple "zurnadan peşrev olmaz ne çıkarsa bahtına" sözünün "boruda peşrev olmaz" şeklinde olması gerektiği böylece anlaşılmaktadır. (Kösemihal 1955) Altaylardaki Teleüt Türklerinin* bile "yees komurgay" adı verilen bakır kavallarının bulunması madenden yapılmış üflemeli çalgıların Türk geleneğinde bulunduğunu göstermektedir. (Ögel 1987)

Doğu ve Batı kültürlerinin etkileşime girdiği Karahanlı Devleti döneminde, Kaşgarlı Mahmud'a göre *burguy* üflenerek çalınan bir borudur fakat kaval veya düdük gibi değildir. Bundan ötürü Brockelman** bunu bir nevi trompet çalgısı olarak kabul etmiştir. (Ögel 1987:333)

*** Burhan-ı Kaati: Osmanlı döneminde Farsça sözlüktür. Farsça kelimelerinin en az bilinen anlamlarını ve özel kullanımlarını açıklamıştır. 18. ve 19. yüzyılda yaşamış lügat ve fıkah alimi Mütercim Asım Efendi tarafından 1800'lü yıllarda Türkçe'ye tercüme ederek III. Selim'e takdim ederek padişahın takdirini kazanmıştır.

* Teleüt Türkleri: Rusya'nın Kemerova bölgesinde yaşayan Türk halkı.

** Carl Brockelmann: (1868-1956) Alman kökenli 20. yüzyılın çok önemli doğu bilimcisi ve Sami dilleri bilgini.

3. OSMANLILARDA BORU'NUN KULLANIMI

Selçuklu zamanında çalınan borular, Osmanlı zamanında sarı pirinçten imal edilip sadece Osmanlı mehterine mahsustur. (Çelebi 1969:643) Yukarıda verilen bilgilere göre başı deve boynu gibi eğri olan *"nay-i Türki"* 'inin gelişmiş olanı Osmanlı mehterhanesinde çalınmaktaydı. Deve boynunu oluşturan boru gövdeleri Osmanlılarda birbirine daha çok yaklaşmıştır. (Sanal 1964:70) Ayrıca batıdan gelen borular da geleneksel boruların yanında kullanılmaya başlanmıştır. (Ögel 1987) Evliya Çelebi batıdan gelen, madenden yapılmış boruları *"turumpata borusu"* olarak adlandırarak –*"Alaman'da Pırak kalesinde peyda olup, alaylarında çalarlar"* demiştir.(Çelebi 1969) Bu anlatımla bu borunun o zaman ki Bohem Han'lığının başkenti olan Prag'da, bir ordu bandosunun çalgısı olarak anlaşılmaktadır. Bu boru bazı kaynaklarda *"durumpata borusu"* ya da *"tulumpata"* şeklinde de geçmektedir. (Ögel 1987) Gene Evliya Çelebi, bu boruların İstanbul'da 77 kadar çalıcısı olduğunu aktarmaktadır. Batıdan alınan bir diğer boru, pirinçten yapılmış eğri İngiliz borusudur. Osmanlı minyatürlerinde bu tip çalgıyı çalanların örnekleri görülmektedir. Bu borunun da o zamanlar İstanbul'da 40 kadar çalıcısı olduğu rivayet olmuştur. Bu borudan Evliya Çelebi bu şekilde bahsetmiş olsa bile İngiliz borusu'nun batıdaki anlamı *"Cor Anglais"* adlı obua ailesinden olan çalgıdır. Bu çalgının yaygın kullanımı İngiliz Kornosu (English horn) 'dur. Muhtemelen Avrupalılar Fransız Kornosu' (French horn) ndan ayırt edebilmek için bu ismi kullanmışlardır. Fakat Evliya Çelebi bu borunun pirinçten olup İngilizler tarafından imal edildiğinden bahsetmektedir. 17. yüzyılda İstanbul'da 40 sazendenin boru çaldığı bilinmektedir. (Çelebi 1969:643) Ayrıca bu yüzyılda Unkapanı'nda dükkanı olan usta bir çalgı yapımcısının, sarı pirinç borular yaptığı bilinmektedir. (Çelebi 1969:578)

3.Resim: Mohaç Meydan Savaşından Sancaklı Osmanlı Mehterinin Boruları

1794'te Osmanlı ordusunda Nizam-ı Cedid adı verilen teşkilat hizmete girmiş ve ordu, Batı orduları örnek alınarak yenilenmişti. Yeniçeri zamanında orduya savaşlarda maneviyatını artırması bakımından büyük yardımı dokunan Tabilhane ve Mehterhane'lerin de bir düzene sokulmasına karar verilmişti. Fakat mehterhane'lerin eldeki mevcut çalgıları ve eğitimleri ile Nizam-ı Cedid'e ayak uyduramayacakları anlaşılmış, orduya gene Batı anlamında bir bando teşkili uygun görülmüştü.(Sözer 1964: 286)

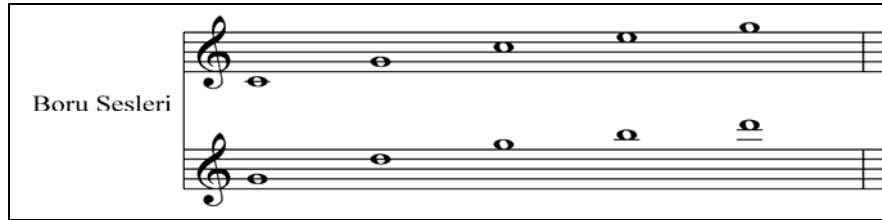
III. Selim döneminde (1789-1807) oluşturulan Nizam-ı Cedid ordusu için bir boru trampet takımı kurulmuştur. II. Mahmud 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Mehterhane'yi de kaldırdıktan hemen sonra çıkardığı fermanla örgütlenen Âsâkir-i Mansure-i Muhammediye için de böyle bir boru trampet takımı oluşturmıştır. (Spatar 1994: 11) Oluşturulan takımın başına, süvari borazanı Vaybelim Ahmet Ağa ile Trampetçi Ahmet Usta getirilmiştir. 1826-1827 arasında takımın ilk şefliğine Ahmet Usta getirilmişse de büyük bir başarı sağlanamamıştır. (Yenal 1996: 9)

Tanzimat Döneminde batıdan alınan borulara boru denmiş, trompet sözü biçimce anlam kaymasına uğrayarak trampet biçiminde, boru eşliğinde çalınan kucak davulunun adı olmuş ve trompetin dilimize uyarlanmış eski söylenişleri unutulmuştur.(Köseihal 1961) Nizam-ı Cedid ordusunun trompetçilerine borazan denmiş, Türkçe boru kelimesinin sonuna Farsça -zan eki getirilerek oluşturulmuştur. Zamanla borazan kelimesi de anlam olarak değişikliğe uğrayarak borunun eş anlamlısı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Osmanlı mehter borusu, resimlerde perdesiz olarak görünmektedir. Parmaklar için açılmış delikleri yoktur. Ağzılıktan itibaren ince ve düz olarak uzanmaktadır. İleride bir boyun ile kıvrıldıktan sonra geriye düz olarak gelir, tekrar kıvrılır ve evvelki kıvrımın hizasını geçtikten sonra ağız genişleyip açılarak son bulur.

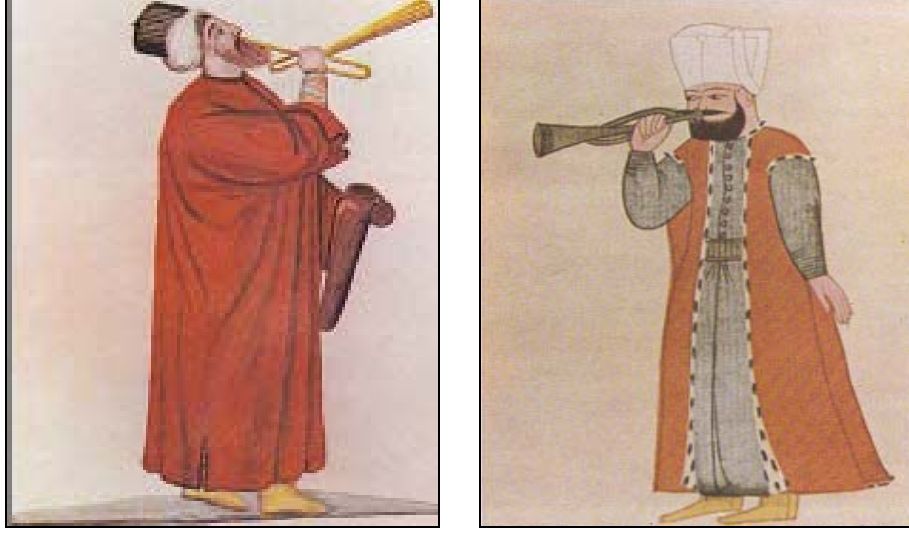
Mehter takımlarında boru çalanların oluşturduğu mehteranlara "boruzen", bölükbaşı görevinde olan kişiye ise *borucubaşı ağa* denilmektedir. Borucubaşı ağa subay rütbesinde, boruzenler ise er rütbesini taşımaktadırlar.

Boru çalınırken sağ el ile tutulması yeterli olmaktadır. Atlı mehterlerin boruzenleri boş kalan sol elleri ile atın dizginlerini tutarlardı. Sesler, dudakların değişik halleriyle çıkartılırdı. Bugünkü perdesiz borulara bakarak eski boruların kırık akorlar halinde sesler çıkartabilecekleri düşünülebilir.

1.Örnek: Boru Sesleri

Mehter müziğine ait eserlerin atlamalı olan durak-güçlü, durak-üçlü-beşli, güçlü-üçlü-beşli, güçlü-durak, sekizli aralıklardan doğan boru üslubunun, mehter müziğinin altyapısında güçlü bir etkisi olduğu görülür. 17.yüzyılda bestelenmiş "Nefir-i dem" adlı peşrevde ve bazı peşrevlerde boruların uzun seslerle icra ettikleri görülmüştür. Bu eser dem tutan borular için yazılmış olmakla birlikte aynı üslup, usul ve makamda yazılmış "Nazire-i nefir-i dem" adlı eser de vardır.

4.Resim: 18.yüzyılda İki Boru

Boru peşrevleri baştan sona kadar melodik olarak çalamasa da uzun sesler veya tematik öğelerle sadece bu özelliğiyle bile mehter müziği eserlerinde üslubunu ortaya çıkarır. Mehter havalarında bir sestem üçlüsüne gidişler ve bu ses üzerinde ısrarlı kalışlar, Mozart'ın Türk marşı'nın mehter havaları ezgileri ile karşılaştırılmasında da görüleceği üzere, boru üslubunun mehter müziğindeki ifadesinden başka bir şey değildir. Aşağıdaki boru üslubu örneklerinde üçlü, dörtlü, beşli, sekizli aralıklardan başka ikililerin de olması ezgilerin ya sonradan zurna üslubunun etkisi ile değişmesinden ya da bestecinin boru çalgısının üslubunu da karıştırarak bestelemesinden ileri gelmektedir. Aşağıda boru üslubunun etkisi altında kalarak bestelenmiş ezgiler görülmektedir.

2.Örnek: 'Büyük tabakaat' peşrevi'nin 2'nci nüshasından*

* Nota örnekleri Haydar SANAL'ın Mehter Musikisi adlı kitabından alınmıştır.(Sayfa 119-121)

3.Örnek: 'Nefir-i dem' peşrevi nüsha 2'den

4.Örnek: 'Hammali'nin irak fahte harbi peşrevi'nden 2'nci haneden

5.Örnek: Hızır Ağa'nın 'Sa'at' peşrevi'nden

6.Örnek: 'At nakılı' peşrevi'nden

7.Örnek: 'Menekşe-zar' peşrevi'nin 1'inci nüshasından

5.Resim: 19.yüzyılda boruzen

4. BORU OLARAK KULLANILAN BİR ÇALGI : KURRENAY (KERENAY)

Kurrenay, pirinç ve gümüşten yapılmış bas sesli uzun bir borudur. (Mehter Bilgi Broşürü:18) Acem ve Osmanlı mehterlerinde kullanılan bu boru ilk olarak, Doğu Türkistan'da, İran Türklerinde, Kazak Türklerinde, Kırgız Türklerinde kullanılmıştır. *Kerrenay* kelimesi Farsça olup, Kırgızcaya *kereney* biçiminde Türkçeleşerek girmiştir.(Ögel 1987) Hindistan, Türkistan ve İran'da *karna*, *kerrena*, *kerana*, *kürrünay* gibi çeşitli söylenişleri de vardır. Kurrenay Acem deyişidir. Bu çalgının Türk Hakanı Efrasiyab * (Alp Er Tonga) tarafından icat edildiği rivayet edilmektedir. Bir başka rivayet İsfendiyar'ın** icat ettiği'dir. Bu iki görüş için, iki farklı kaynaktan şu şekilde söz edilmektedir:

- '...Efrasiyab'dır ki kurrenay-ı Acemi ol icad etmiştir...' (Çelebi 1969:578 aktaran Sanal 1964:73)

* Firdevsi'nin eski İran efsaneleri üzerine kurulu manzum destanı Şehname'nin karakterlerinden efsanevi kral ve Turan kahramanı. 1072-1074 yılları arasında Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divan-u Lügati't Türk adlı eserde Alp Er Tunga adlı efsanevi karakter ile aynı kişi olduğu belirtilmiştir.

** 15.yüzyılda yaşamış Candaroğulları beyi.

- *'Kurrenay ki teşdid-i ra ve ha-i tahsisa ile Acem' e ve Türk' e mahsus bir iri borudur. İşidenlerin kulağı tutulur. Muhterii İsfendiyardır' (Asım Efendi 1287:578 aktaran Sanal 1964:73)*

İstanbul'da imal eden olmamış, IV.Murat, Revan Hanı ile Revan'dan getirtmiştir. Osmanlılar tarafından çok kullanılmamış ve mehter çalgıları arasında uzun soluklu olamamıştır.

5. GÜNÜMÜZDE BORU' NUN KULLANIMI

Boru günümüzde, mehterdeki yerini trompet ve uzun fanfar trompete bırakmıştır. Bakır çalgılar, özellikle 19.yüzyılda piston sisteminin bulunmasıyla çeşitli değişikliklere uğramışlar, boru çalgısı da etkilenmiştir. Boru mehterdeki yerini korumasa da Askeri Boru-Tramptet takımlarında müzikal görevini sürdürmektedir. Ayrıca okullarda kurulan Boru-Tramptet takımlarındaki kullanımıyla özengen müzik eğitime katkıda bulunmaktadır.

SONUÇ

Türklerde müziğin köklü bir geçmişe sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeğin yanı sıra müziğin askeri alandaki kullanımı her zaman bir ihtiyaç ve gereksinim olmuş ve bu gereksinimler sonucunda tarih boyunca müziğin kullanımı sürmüştür. Askeri anlamda müziğin bir üslup oluşturmasında vurmali çalgıların yanı sıra nefesli çalgıların da payı büyüktür. Askeri müzikte kullanılan boru, melodik olarak olmasa da çaldığı tematik ve ritmik motifleriyle Türk Askeri Müziğinin oluşmasında katkısı olmuştur. Ayrıca savaşlardaki kullanım amacı düşmana caydırıcı etki yaratmış ve mehter havasının büyümesine yol açmıştır.

Bu araştırmayla Türklerde bakır çalgı olarak borunun tarihçesi ve ilk kullanımları araştırılmış, borunun askeri müzikteki önemi kavranmıştır. Borunun Orta Asya'dan çeşitli evrimler geçirerek Anadolu'ya geldiği ve askeri müzik takımlarına girdiği anlaşılmıştır. Çeşitli savaşlarla, özellikle Osmanlı döneminde mehter çalgılarının çaldıkları ezgiler, birçok Avrupalı besteciye ilham verirken, borunun bu anlamda öneminin büyük olduğu görülmüştür. Borunun bu denli etkili olması kendisinden sonra gelen bakır çalgıların gelişimine de katkısının olduğu yargısına varılmıştır. ©

KAYNAKLAR

- AĞAKAY Mehmet Ali.(2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK
- ASKERİ MÜZE VE KÜLTÜR SİTESİ KOMTANLIĞI. *Mehter Bilgi Broşürü*. İstanbul
- BOZTAŞ Fırat.(2009). *Onaltıncı Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlı Devleti'nde Tabl Ve Alem Mehterleri Teşkilatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- CLAUSON Gerard.(1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century*. Oxford: Turkish University Pres.
- ÇELEBİ Evliya.(1969). *Seyahatname cilt .I-II*. İstanbul:Danışman Yayınevi
- GAZİMİHAL Mahmut Ragıp. (1955). *Türk Askeri Müzikaları Tarihi*. İstanbul :Maarif Basımevi,
- KAFESOĞLU İbrahim.(2005). *Türk Millî Kültürü*, İstanbul:Ötüken Yayınları
- KARAARSLAN İsmail.(2009). *Selimiye Askeri Bando'su' nun Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Önemi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- KÖSEMİHAL Mahmut Ragıp.(1939). *Türkiye-Avrupa Münasebetleri Cilt I*. İstanbul:Numune Matbaa
- KÖSEMİHAL Mahmut Ragıp. (1961). *Musiki Sözlüğü*. İstanbul:M.E.B. Basımevi.
- MİMAROĞLU İlhan K.,(1987). *Müzik Tarihi*. İstanbul:Varlık Yayınları
- ORKUN Hüseyin Namık.(1936). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: TDK.
- ÖZALP, Nazmi, (2000). *Türk Musikisi Tarihi, Cilt I*. İstanbul:M.E.B. Basımevi.
- SANAL Haydar.(1964). *Mehter Musikisi*. İstanbul:M.E.B.Basımevi.
- SÖZER Vural.(1964). *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- SPATAR M. Halim.(1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Müzik-i Hümayun*. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının ortak yayını.
- ŞAHİNER Necmeddin.(2007). *Avrupa'yu Titreten Musiki Mehter*. Ankara :Elips Kitap Yayınevi.
- TUĞLACI Pars.(1986). *Mehterhane'den Bando'ya*. İstanbul:Cem Yayınevi.
- ÖGEL Bahaeddin.(1987). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Redhouse, *Türkçe/ Osmanlıca-İngilizce Sözlük*.(1999).İstanbul:Sev Yayınevi
- Türkçe Sözlük*.(2005). Ankara:Dil Derneği.
- YALDIR A.Aysun.(2009). *Askeri Müzik Topluluğu Mehter, Geleneksel Kıyafet Ve Müzik Enstrümanlarının Plastik Açından Seramik Sanat Objelerine Dönüşümü*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

- YARDIM Süleyman.(2010). *Tarih Boyunca Türk Askeri Müziğinde Kullanılan Sazlar*.
Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- YENAL Ercan.(1996). *Türk Silahlı Kuvvetlerinde Bandoculuk Hareketleri ve Eğitimi*. An-
kara: Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.